

سرشناسه : محمدی ری شهری، محمد، ۱۳۲۵
عنوان و نام پدیدآور : شناخت نامه نماز (عربی - فارسی) / محمدی ری شهری، با همکاری
مرتضی خوش نصیب؛ ترجمه عبدالهادی مسعودی؛ تحقیق پژوهشکده علوم و معارف حدیث،
موسسه علمی - فرهنگی دارالحدیث.
مشخصات نشر : قم : موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری : ۲ ج.

ISBN(set): 978 - 964 - 493 - 685 - 2

ISBN : 978 - 964 - 493 - 686 - 9

وضعیت فهرست نویسی : فیا

یادداشت : عربی - فارسی.

یادداشت : کتابنامه.

یادداشت : نمایه.

موضوع : نماز

شناسه افزوده : خوش نصیب، مرتضی، ۱۳۴۲-

شناسه افزوده : مسعودی، عبدالهادی، ۱۳۴۳-، مترجم

شناسه افزوده : موسسه علمی - فرهنگی دارالحدیث. پژوهشکده علوم و معارف حدیث

رده بندی کنگره : ۱۳۹۲ ش ۹۳۷۳۵/م ۱۸۶ BP

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۳۵۳

شماره کتابشناسی ملی : ۳۲۲۱۵۴۵

شناخت نامه ساز

عربی-فارسی

مؤلف: محمد علی شیری

www.ketab.ir

جلد اول

ترجمه

عبدالحادی معوی

با همکاری

مرتضی خوش نصیب

شناخت‌نامه نماز (عربی - فارسی) / ج ۱

محمد محمدی ری‌شهری

همکار: مرتضی خوش‌نصیب

ترجمه: عبد الهادی مسعودی

تحقیق: پژوهشکده علوم و معارف حدیث

بازبین ترجمه: محمد مرادی، محمد هادی خالقی

بازبین نهایی: سید مجتبی غیوری

استخراج احادیث: علی حجیمی، مسلم مهدی‌زاده، علی نظری خرم، عباس جدیدی‌نژاد، حمید کنعانی، محمود طرازکوهی، حسین محققیان.

علی عظیمی، رضا بیرانوند

بازبین تخریج: محمد مهدی احسانی‌فر

سرپرستار: محمد هادی خالقی

ویراستار فارسی: محمد باقری‌زاده اشعری

ویراستار عربی و شرح‌نات: حسین باقری، عبدالکریم مسجدی، علی انصاری (حمیدآوی)

مقابله با مصادر: رعد بهبهانی پور، عبدالکریم اشعری

اعراب‌گذار: مرتضی خوش‌نصیب

مدیر آمادسازی: محمد باقر نجفی

فهرست‌ساز: علی اصغر ذریاب

نمونه‌خوان: علی‌نقی نگران، محمود سپاسی، سید هاشم شهرستانی

نمونه‌خوان عربی: محمد علی دباغی

خوش‌نویس: حسن فرزندگان

صفحه‌آرا و حروفچین: سید علی موسوی‌کیا

ناشر: سازمان چاپ و نشر دارالحدیث

چاپ: اول / ۱۳۹۲

چاپخانه: دارالحدیث

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت دوره: ۲۸۰۰۰ تومان

سازمان چاپ و نشر

دفتر مرکزی: قم، میدان شهدا، خیابان معلم، پلاک ۱۲۵ تلفن: ۳۷۷۴۰۵۲۳ - ۰۲۵ / فاکس: ۳۷۷۴۰۵۷۱ - ۰۲۵ /

ص.پ ۴۴۶۸ / ۳۷۱۸۵

نمایشگاه دانش علوم حدیث (قم، خیابان معلم) تلفن: ۳۷۷۴۰۵۴۵ - ۰۲۵ / فروشگاه شماره «۲» (شهر ری، حرم

حضرت عبدالعظیم حسنی رحمته الله علیه درب شرقی ۷) تلفن: ۵۵۹۵۲۸۶۲ - ۰۲۱

فروشگاه شماره «۳» (مشهد مقدس، چهار راه شهدا، ضلع شمالی باغ نادری، مجتمع فرهنگی تجاری گنجینه کتاب،

طبقه هم‌کف: ۳ - ۲۲۴۰۰۶۲ - ۰۵۱۱

<http://darolhadith.ir>

ISBN(set): 978 - 964 - 493 - 685 - 2

darolhadith.20@gmail.com

ISBN: 978 - 964 - 493 - 686 - 9

※ کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است

فهرست اجمالی

۷	پیش‌گفتار
۲۱	فصل یکم: تشریع نماز
۳۱	پژوهشی در باره نماز در ادیان‌های پیشین
۵۶	پژوهشی در باره چگونگی تشریع نماز در اسلام
۸۵	سخنی در باره اوقات نمازهای پنجگانه
۸۹	فصل دوم: ویژگی‌های نماز
۱۱۰	توضیحی در باره نخستین پرسش پس از مرگ
۱۲۳	فصل سوم: حکمت نماز
۱۳۹	فصل چهارم: برپا داشتن نماز
۱۸۳	فصل پنجم: آثار برپا کردن نماز
۲۲۹	فصل ششم: آداب نماز
۲۸۲	پژوهشی در باره خشوع و حضور قلب در نماز
۳۰۶	سخنی در باره احکام و آداب قرائت
۳۴۴	سخنی در باره چگونگی رکوع
۳۵۵	سخنی در باره چگونگی سجود
۳۸۴	سخنی در باره ادب قنوت

فصل هفتم: رازهای نماز.....	۴۱۳
فصل هشتم: آنچه شایسته نمازگزار نیست.....	ج ۲ / ۴۲۵
فصل نهم: مهم ترین تعقیبات نماز.....	ج ۲ / ۴۷۷
پژوهشی در باره کیفیت تسبیح فاطمه زهرا (ع)	ج ۲ / ۴۹۴
فصل دهم: دعا‌های روایت شده پس از نماز.....	ج ۲ / ۵۲۹
فصل یازدهم: قبول نماز.....	ج ۲ / ۵۸۱
فصل دوازدهم: سیره پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) در نماز.....	ج ۲ / ۶۱۳
پژوهشی در باره چگونگی نماز پیامبر (ص)	ج ۲ / ۶۳۲
فصل سیزدهم: سبک شمردن نماز.....	ج ۲ / ۷۰۷
پژوهشی در باره تفسیر نماز.....	ج ۲ / ۷۲۴
فصل چهاردهم: نوافله‌های شبانه روز.....	ج ۲ / ۷۵۳
فصل پانزدهم: برخی نمازهای مستحبی.....	ج ۲ / ۷۸۱
فهرست‌ها.....	ج ۲ / ۸۴۱

پیش‌گفتار

نماز، به عنوان سرآمد عبادات، ویژگی‌هایی دارد که هیچ عبادت دیگری از آنها برخوردار نیست. این ویژگی‌ها، به تفصیل، در آیات قرآن و احادیث پیامبر ﷺ و اهل بیت  آمده که در این جا به بحث این آنها اشاره می‌شود.

ویژگی‌های نماز

نماز، نخستین فریضه‌ای است که خداوند سبحان، انجام دادن آن را بر مردم، لازم شمرده، و نخستین کاری است که در اسلام، فراگرفتن آن واجب است، و نخستین عملی است که انسان در قیامت در باره‌ی آن، بازجویی می‌شود اگر این عمل، مورد قبول خداوند قرار گرفت، سایر اعمال، پذیرفته می‌شود و اگر مردود شود، دیگر اعمال نیز مردود می‌گردد.

نماز، ستون دین است که بدون آن، ارزش‌ها و آرمان‌های دینی، فرو خواهند ریخت. از این رو، در اسلام، پس از اعتراف به مبانی عقیدتی، هیچ عملی بالاتر و والاتر از نماز نیست.

جایگاه نماز نسبت به دیگر ارزش‌های دینی، جایگاه سر در بدن است، و بدین جهت، حیات و پویایی ارزش‌های دینی در جامعه اسلامی، وابسته به آن است.

نماز، بهترین برنامه‌ای است که خداوند سبحان برای رشد و شکوفایی انسان

وضع کرده، و از این رو، بهترین کار و محبوب‌ترین عمل، و برترین وسیله تقرب به آفریدگار جهان، و معراج اهل ایمان است.

نماز، شیطان را از انسان دور می‌گرداند، از سرمستی و طغیان پیشگیری می‌کند، خود بزرگ‌بینی و انواع رذایل اخلاقی و عملی را می‌زداید، گناهان را پاک می‌کند، و جان را پاکیزه می‌سازد.

نماز، چهره باطنی انسان را زیبا و دل را نورانی می‌کند، و موجب آسودگی بدن و آرامش جان، و نیز سبب فرود آمدن رحمت الهی می‌گردد.

نماز، چراغ اهل آسمان، مایه سنگین شدن ترازوی عمل، و وسیله جلب خشنودی آفریدگار جهان است.

نماز، کلید دستیابی به همه خوبی‌هاست. با نماز، هر دو جهاد اصغر و اکبر، به پیروزی می‌رسند، نگذاریم ما از دل زدوده می‌شووند، و بدی‌ها به نیکی‌ها تبدیل می‌شود.

نماز، راه روشنی است که انبیای الهی برای رسیدن به بهشت جاوید، به انسان نشان داده‌اند، و سرانجام نماز، نور چشم خاتم پیامبران و آخرین سفارش ایشان است. پیامبر ﷺ در آخرین لحظات زندگی، مکرر می‌فرمود: «نماز، نماز، نماز!» تا جان به جان آفرین تسلیم کرد.^۱

نقش نماز در تکامل انسان

ویژگی‌هایی که برای نماز برشمردیم، به روشنی نشان می‌دهند که این عبادت، بیش از هر عبادت دیگر، در تکامل انسان و سعادت دنیا و آخرت او، نقش دارد. برای توضیح این مطلب، ابتدا اشاره‌ای داریم به نقش عبادت خدا در تکامل انسان، و سپس بیان این مطلب که چگونه نماز، بیش از هر عبادتی دیگر، در این عرصه، نقش آفرین است.

۱. ر. ک: ص ۸۹ (فصل دوم: ویژگی‌های نماز) و ص ۱۲۳ (فصل سوم: حکمت نماز).

عبادت، حکمت خلقت انسان

از دیدگاه قرآن کریم، هدف از آفرینش انسان، عبادت خداست:

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾

چون و انس را نیافریدم مگر برای این که مرا عبادت کنند.

اما باید توجه داشت که عبادت، هدف نهایی خلقت انسان نیست؛ بلکه هدف متوسط است. هدف نهایی، سعادت دنیا و آخرت انسان و دستیابی او به خلافت الهی است، که انسان، برای رسیدن به این مقصد والا، راهی جز «عبادت (بندگی)» ندارد. از این رو، قرآن کریم، عبادت را «راه مستقیم به سوی خدا» می‌داند و می‌فرماید:

﴿وَأَنِ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾^۱

[آیا از شما بپایان گرفتیم که] مرا عبادت کنید، که این است راه راست؟.

این آیه به روشنی بیانگر این واقعیت است که عبادت، هدف نهایی نیست؛ بلکه راه مستقیم و درست زندگی است.

نکته قابل تأمل، این که قرآن نمی‌گوید: عبادت، راه راست زندگی را به انسان نشان می‌دهد؛ بلکه می‌فرماید: عبادت، خود، راه راست است.

این سخن بدین معناست که عبادت (بندگی) و اطاعت خداوند متعال و پیاده کردن برنامه‌های او در زندگی، دقیقاً راه درست تأمین همه نیازهای مادی و معنوی انسان است.

یاد خدا، روح همه عبادات

جان و جوهر همه عبادات، یاد خدا (ذکر الله) است. در واقع، یاد خدا رمز خودسازی و سازندگی، کلید ارتقا به سوی کمالات و مقامات انسانی، بهترین سرمایه تأمین رفاه فردی و اجتماعی، مادی و معنوی، و دنیوی و اخروی است.

۱. ذاریات: آیه ۵۲.

۲. یس: آیه ۶۱.

یاد خدا، در گام اول سلوک، آیینه دل را از زنگارهای اخلاق و اعمال زشت، پاک می‌کند، و در گام دوم، با نورانی ساختن دل، زمینه انعکاس معارف شهودی در آن و دستیابی انسان به قلّه یقین را فراهم می‌سازد، و در یک جمله، می‌توان گفت که: «یاد خدا، یاد کردن از خویش است، و فراموشی او، فراموش کردن خود»!^۱

جامع‌ترین دستاورد یاد خدا

خداوند متعال، وعده قطعی داده است که هر کس او را یاد کند، او نیز متقابلاً وی را یاد نماید.^۲ یاد کردن خدا از بنده خود، در حقیقت، جامع‌ترین دستاورد «ذکر» و مبدأ همه آثار مادی و معنوی، این کیمیای ارزشمند سعادت است.

بی تردید، همه آثار سازنده ذکر (یاد خدا)، در این تعبیر که: «خداوند، یادکننده خود را یاد می‌کند» خلاصه شده است؛ زیرا یاد کردن خداوند متعال از بنده خود، به معنای آگاهی داشتن از حال او نیست؛ چرا که او همواره، به همه چیز و همه کس، آگاه است؛ بلکه مقصود از یاد کردن، آرزایی داشتن نعمت و احسان و رضوان به اوست. البته مراتب چنین نعمت و رحمت متقابل الهی، بسبب به یادکننده خود، متناسب با مراتب ذکر اوست. هر چه ذکر از سوی بنده، عمیق‌تر و آثار علی آن گسترده‌تر باشد، احسان مادی و معنوی الهی، ذاکر را بیشتر فرا خواهد گرفت. اری! نظر به این پاداش مضاعف برای ذاکران است که خداوند متعال فرموده است:

﴿وَلْيَذْكُرِ اللَّهُ أَكْبَرُ﴾^۳

و البته یاد خدا بزرگ‌تر است.

سخن امام باقر (ع) در تفسیر این آیه نیز تأکیدی است بر این که یاد کردن خدا از

۱. برای آشنایی بیشتر با موضوع «یاد خدا» و آثار و برکات آن از منظر آیات و روایات، رک: نهج الذکر یا

ترجمه فارسی، محمد محمدی ری‌شهری.

۲. ﴿فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ﴾ مرا یاد کنید تا شما را یاد کنم ﴿(بقره: آیه ۱۵۲).

۳. عنکبوت: آیه ۴۵.

بنده‌اش، اساسی‌ترین دست‌آورد ذکر الهی است. ایشان می‌فرماید:

ذِكْرُ اللَّهِ لِأَهْلِ الصَّلَاةِ أَكْبَرُ مِنْ ذِكْرِهِمْ إِيَّاهُ. أَلَا تَرَى أَنَّهُ يَقُولُ: «فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ»^۱.

یاد کردن خدا از نمازگزاران، بزرگ‌تر است از یاد کردن آنها از خدا. آیا نمی‌بینی که او می‌فرماید: «مرا یاد کنید تا شما را یاد کنم»^۲.

نماز، کامل‌ترین جلوه یاد خدا

در شرایطی که حکمت همه عبادات، یاد خداست، انگشت نهادن بر نماز به صورت خاص به عنوان عملی که حکمت آن، یاد خداست، اشاره به این است که نماز، بیش از هر عبادت دیگری، خدا را به انسان، یادآور می‌شود؛ یعنی نماز، کامل‌ترین جلوه یاد خدا (ذکر) است. از این رو، خداوند متعال، خطاب به موسی علیه السلام می‌فرماید:

«إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي»^۳.

منم، من، خدایی که جز من خدایی نیست. پس مرا عبادت کن و نماز را برای یاد کردن از من به پا دار.^۴

۱. بقره: آیه ۱۵۲.

۲. ر.ک: ح ۲۲۳.

۳. بر پایه این تفسیر، کلمه «الله» در آیه «وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ»، فاعل «ذکر» است. در این صورت، معنای آیه چنین است: یاد کردن خدا [از ذاکر خویش] بزرگ‌تر [از یاد شدن او] است توسط ذاکر. البته این آیه، تفسیر دیگری هم دارد که طبق آن، کلمه «الله» مفعول ذکر است؛ یعنی خدا را یاد کردن، [از دیگر کارها] بزرگ‌تر است. علامه طباطبایی در این باره ذیل آیه مذکور می‌فرماید: «جمله «وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ»، به منزله ترقی در تبیین آثار و برکات یاد خدا در نماز است. گویا می‌فرماید: نماز بگزار تا تو را نه تنها از کارهای زشت و ناپسند باز دارد، بلکه در نتیجه یاد کردن از خدا در این فریضه الهی، برکات بزرگی نصیب تو خواهد شد که بازدارندگی از کارهای زشت، نسبت به آن، کوچک و جزئی است. بنا بر این، ذکر خدا در نماز، بزرگ‌ترین خیر و برکتی است که ممکن است به یک انسان برسد».

گفتنی است، هر چند این تفسیر هم قابل قبول است، لیکن تفسیر نخست، مناسب‌تر به نظر می‌رسد.

۴. طه: آیه ۱۴.

حکمت اجمالی نماز

نمازی که بیش از هر عبادت دیگری مایه یادکرد خدای متعال است و متقابلاً زمینه ساز یادکرد خداوند از بنده اش، قطعاً بالاترین نقش را در تکامل انسان و ساختن جامعه آرمانی اسلام دارد؛ زیرا - چنان که پیش از این به اشارت گذشت - یاد کردن خدا از بنده اش، در قالب ارزانی داشتِ نعمت و احسان و رضوان به او جلوه گر می شود. پُر واضح است انسانی که مورد چنین عنایاتی از جانب پروردگار خود قرار گیرد، راه هدایت و تعالی و تکامل را یافته است. بنا بر این، اگر بخواهیم حکمت نماز را با عبارتی کوتاه بیان کنیم، باید از سخن نغز عارف واصل، مجاهد کبیر، امام خمینی - رضوان الله علیه - یاد کنیم که «نماز، کارخانه انسان سازی است».^۱

از این روست که امام آل محمد علیه السلام فرمود:

مَا أَعْلَمُ شَيْئًا بَعْدَ الْمَعْرِفَةِ أَفْضَلَ مِنْ هَذِهِ الصَّلَاةِ؛ أَلَا تَرَى أَنَّ الْعَبْدَ الصَّالِحَ عِيسَى بْنَ مَرْيَمَ عليه السلام قَالَ: «وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا».^۲

پس از معرفت، برتر از این نماز، چیزی را نمی شناسم. نمی بینی که بنده شایسته خدا، عیسی بن مریم علیه السلام، گفت: «خدا مرا تا زنده ام به نماز و زکات، سفارش کرده است».

حکمت تفصیلی نماز

افزون بر آیات و روایاتی که در فصل سوم این کتاب، در تبیین حکمت نماز آمده اند، همه متون مرتبط با ویژگی های نماز و آثار و برکات آن، در واقع، اشاره است به حکمت تفصیلی این عبادت بزرگ. بر پایه این آموزه ها، نماز، اگر با آداب و شرایط آن

۱. صحیفه امام: ج ۱۲ ص ۳۹۲.

۲. مریم: آیه ۳۱.

۳. ر.ک: ج ۶۸.

انجام شود، در اولین مرحله، انسان را از آلودگی‌های اخلاقی و عملی پاک می‌کند و شیطان را از انسان، دور می‌گرداند.

نماز، انسان را در برابر سختی‌های زندگی، مقاوم می‌سازد، نگرانی و اضطراب و اندوه را از بین می‌برد، و جان را آرامش می‌بخشد و از این رو، پیشوایان دین، در سختی‌ها، به نماز، پناه می‌برند.

فرشتگان الهی، نمازگزار را دعا می‌کنند، رحمت الهی او را فرا می‌گیرد، و دعای او به اجابت، نزدیک می‌گردد.

برترین برکات نماز

برتر از همه برکات، این که: نماز، آینه جان را نورانی و نورانی‌تر می‌کند، تا آن جا که دل، جلوه‌گاه انوار جمال و جلال خدای سبحان می‌گردد، و بدین سان، نمازگزار، به لقای معبود خود نایل می‌شود، «این بار، آیه الله محمد تقی بهجت رحمته الله علیه فرمود:

نخستین مرتبه لقاء الله [برای دیدار] این است که در حال نماز، برای او انس و دل‌گرمی پیدا می‌شود و بالاترین مرتبه لقاء الله، حالتی است که در حدیث «قرب نوافل»، به آن اشاره شده است.^۱

و بدین سان، نماز، معراج عارفان است، و هنگام نماز، برای نمازگزاران راستین، هنگام دیدار آنها با خدای سبحان است، چنان که در روایتی از امیر مؤمنان علیه السلام در تفسیر «قد قامت الصلاة» آمده است:

أَيَّ حَانَ وَقْتُ الرِّبَايَةِ وَالْمُنَاجَاةِ وَقَضَاءِ الْخَوَائِجِ وَذَرِكِ الْمُنَى وَالْوُصُولِ إِلَى اللَّهِ ﷻ^۲
[قد قامت الصلاة] یعنی وقت دیدار و مناجات و برآورده شدن حاجات و رسیدن به آرزو و وصول به خدای ﷻ فرارسید.

از منظر آیه الله بهجت - رضوان الله علیه -، سالک می‌تواند با بهره‌گیری از نماز، به

۱. ر.ک: زمزم عرفان: ص ۱۳۲.

۲. ر.ک: ص ۴۲۲ ح ۶۵۶.

تداوم ذکر، دست یابد و با تداوم ذکر، به شهود تام، نایل آید. ایشان در پاسخ این پرسش که راه تداوم ذکر چیست، فرمود:

توجه به نماز! اگر نماز درست شد، همه چیز درست می‌شود. «وَأَعْلَمُ أَنَّ كُلَّ شَيْءٍ مِنْ عَمَلِكَ تَبِعُ لِصَلَاتِكَ».^۱ میزان الحراره، نماز است.^۲

و نیز فرمود:

راه رسیدن به شهود، مراقبت از یاد خدا و از دست ندادن اختیاری توجّهاتی است

که احیاناً برای انسان حاصل می‌شود. غفلت غیراختیاری اهمیتی ندارد.

واضحات را از دست ندادن، موجب وصول به شهود تام است.^۳

امام خمینی - رضوان الله علیه - نیز نماز را راه پیروزی در جهاد اکبر می‌داند و

خطاب به فرزندش، مرحوم سید احمد خمینی، می‌نویسد:

فرزندم! از خود خوار و خودبینی به در آی که این، ارث شیطان است که به

واسطه خودبینی و خودخواهی، از امر خدای تعالی به خضوع برای ولی و صفی او

- جلّ و علا - سر باز زد. و بدان که تمام کسری‌های بنی آدم، از این ارث شیطانی

است که اصل اصول فتنه است. و شاید آیه شریفه: «وَقَدْ تَلَوْهُمُ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ

وَيَكُونَ آلَاؤُهُ لِّلَّهِ»^۴، در بعضی مراحل آن، اشاره به جهاد اکبر و مقاتله با ریشه فتنه -

که شیطان بزرگ و جنود آن است که در تمام اعماق قلوب انسان‌ها شاخه و ریشه

دارد - باشد. و هر کس برای رفع فتنه از درون و برون خویش باید مجاهده نماید. و

این جهاد است که اگر به پیروزی رسید، همه چیز و همه کس اصلاح می‌شود.

پسرم! سعی کن که به این پیروزی دست یابی، یا دست کم به بعضی مراحل آن. همت

۱. یعنی: «بدان که همه کارهایت، تابع نماز توست» (ر.ک: ح ۱۰۹).

۲. زمزم عرفان: ص ۱۳۱.

۳. زمزم عرفان: ص ۱۲۹.

۴. بقره، آیه ۱۹۳: «وَمَا آتَانَا بِكَارِ كُنْتَ تَفْتَنُهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَافِلًا عَنْ مَا تَعْمَلُ».

کن و از هواهای نفسانی که حدّ و حصر ندارد، بکاه و از خدای متعال - جلّ و علا - استمداد کن که بی‌مدد او کس به جایی نرسد.

و نماز، این معراج عارفان و سفر عاشقان، راه وصول به این مقصد است. و اگر توفیق یابی و یابیم به تحقق یک رکعت آن و مشاهده انوار مکنون در آن و اسرار مرموز آن، ولو به قدر طاقت خویش، شمه‌ای از مقصد و مقصود اولیای خدا را استشمام نموده‌ایم، و دورنمایی از صلاة معراج سیّد انبیا و عرفا - علیه و علیهم و علی آله الصلاة والسلام - را مشاهده کرده‌ایم؛ که خداوند متّان، ما و شما را به این نعمت بزرگ، منت نهد.^۱

کسانی که توفیق خواندن نماز - با توصیفی که در کلام امام علیه السلام بدان اشاره شده - را یافته‌اند، می‌دانند لذّتی که اهل معرفت از نماز می‌برند، قابل مقایسه با هیچ لذّتی نیست.

بالاتر از لذایذ مادی

آیه الله بهجت در باره لذّت بردن اولیای الهی از نماز بنظر کرده‌اند که: استاد اخلاق ما در نجف (مرحوم آقای قاضی) می‌فرمود «اگر لذّت نماز را بدانند، می‌دانند که در دنیا، لذّتی بالاتر از نماز نیست».

فرزند آیه الله بهجت، پس از نقل این مطلب از پدر بزرگوار خود برای این جانب، افزود که: ایشان به دلیل بسیاری نماز، دچار ضعف می‌شدند. به همین خاطر، در صدد برآمدیم از نمازهای [مستحبّی] ایشان بکاهیم؛ اما ایشان در مقابل می‌فرمود:

اگر سلاطین عالم می‌دانستند که انسان، در حال نماز، چه لذّتهایی می‌برد، هیچ گاه دنبال لذایذ مادی نمی‌رفتند.

لَذَّتْ بَخْشِشِ تَر از بهشت!

مرحوم آیه الله سید احمد فهری (م ۱۳۸۵ ش)^۱ برای این جانب نقل کردند که:

شخصاً از آقا سیدعلی قاضی شنیدم که فرمود: «مَدَّتِی است که فکر می‌کنم: اگر در بهشت، نگذارند ما نماز بخوانیم، چه کنیم؟!».

آیه الله فهری، اضافه کرد که ایشان جمله یاد شده را با لهجه ترکی شیرینی، ادا می‌فرمود.

همچنین آیه الله فهری نقل کردند که:

سید علی اکبر آعمی^۲ می‌گفت: مدت ده روز برای من، حالتی دست داد که هر مشکلی داشتم، حل می‌شد. شبهه‌ای در حال نماز برایم پیش آمد و آن، این بود که: چگونه ممکن است اراده‌ی همچون اَوَیْس قَزَن و...، یک شب تا صبح، سجده کنند...؟

با این ذهنیت بر کتب رفتم و گفتم: «سُبْحَانَ رَبِّیَ الْعَظِیمِ وَبِحَمْدِهِ». خیلی لذت بردم. دو باره گفتم. لذت بیشتر شد. همان‌جا، هر چه بیشتر این ذکر را می‌گفتم، بیشتر لذت می‌بردم....

بدین سان، شبهه من برطرف شد که اهل معرفت که انانیت با خدا خسته نمی‌شوند، به دلیل لذتی است که از نظر معنوی، احساس می‌کنند.

آیه الله بهجت نیز نقل کرده‌اند که:

آقا میرزا حسین میرزا خلیل تهرانی،^۳ در سنّ نوزده سالگی می‌فرموده: «غذا خوردن برای من، مانند این است که انبان و کیسه‌ای را پر کنم. من از خوردن غذا

۱. نماینده امام و رهبری در سوریه و امام جمعه زینبیه دمشق. گفتنی است که ایشان، این مطلب را در تاریخ ۱۳۷۷/۸/۱۶ در سوریه برای این جانب نقل کردند.

۲. وی از دانش‌آموختگان حوزه علمیه قم بود که در مدرسه رضویه حجره داشت. این جانب در آغاز طلبگی (دهه چهل شمسی)، او را دیده بودم و گاه به حجره وی می‌رفتم.

۳. مقصود، آیه الله میرزا حسین خلیلی تهرانی (م ۱۳۲۶ ق) است که از مراجع نامور نجف و از حامیان مشروطیت بود.

هیچ لذّت نمی‌برم. آنچه از آن لذّت می‌برم، نماز خواندن است». شخصی می‌گفت: ایشان بعد از نماز صبح، در بالا سر حضرت امیر علیه السلام، در مصلاً می‌ایستاد و تا طلوع آفتاب، به نماز مشغول بود.^۱

از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده است که فرمود:

حُبِّتَ إِلَى النِّسَاءِ وَالطَّيِّبِ وَجُعِلَتْ فِي الصَّلَاةِ قُرَّةُ عَيْنِي.^۲

زنان و بوی خوش، مورد علاقه من اند؛ ولی، نور چشم من در نماز نهاده شده است. آیه الله بهجت، در شرح این حدیث نبوی فرموده است:

هر کدام از اینها (زن، بوی خوش و نماز) محبوبیت و لذّت تکوینی دارد؛ ولی لذّتی که از نماز است، بیشتر از لذّت آن دو است؛ اما چه کنیم که در ذائقه ما، شور و تلخ است! لذا هر چه زودتر می‌خواهیم نماز را به آخر برسانیم و از آن، فارغ شویم! بعضی از پروانه‌ها و زنبورها هم بوی خوش را طالب اند. بهره گرفتن از جنس مخالف هم مشترک بین همه است؛ ولی این از مختصات و امتیازات انسان کامل است که از نماز، لذّت می‌برد.^۳

آری! لذّت بردن از نماز، اختصاص به انسان‌های کامل دارد و همین، رمز پایداری آنها در عبادت‌های طولانی است.

تصویری زیبا از اسرار نماز

آیه الله بهجت، نماز را بدین سان تصویر می‌نماید:

نماز، به منزله کعبه، و تکبیره الإحرام، پشت سر انداختن همه چیز غیر خدا و داخل شدن در حرم الهی است. و قیام، به منزله صحبت دو دوست، و رکوع، خم شدن عبد در مقابل آقا است، و سجده، نهایت خضوع و خاک شدن در مقابل اوست. و وقتی

۱. در محضر آیه الله العظمی بهجت: ج ۱ ص ۱۰۵.

۲. الانمالی، طوسی: ص ۵۲۸ ح ۱۱۶۲.

۳. در محضر آیه الله العظمی بهجت: ج ۱ ص ۱۰۶.

عبد، در آخر نماز، از پیشگاه مقدّس الهی باز می‌گردد، اولین چیزی که سوغات می‌آورد، سلامی از ناحیه اوست.^۱

آیه الله بهجت، شخصاً آن قدر از اُنس با خدا لذّت می‌برد که طبق نقل نزدیکان ایشان، نیمی از شبانه روز را به عبادت مشغول بود.^۲

رمز خودسازی و سازندگی

چنان که گفتیم بر اساس آموزه‌های قرآن کریم، پیامبر ﷺ و اهل بیت  و تجربه بزرگان اهل معرفت، نماز، بالاترین نقش را در رشد و شکوفایی انسان دارد و در یک جمله: نماز، رمز خودسازی و سازندگی است. از این رو، در نظام اسلامی، باید تقویت و تعمیق فرهنگ نماز، در صدر همه اولویت‌ها باشد؛ اما با کمال تأسف باید گفت که غالب مردم و حتی بسیاری از نخبگان، این جان‌مایه حرکت به سوی قلّه تکامل را، چنان که باید نمی‌شناسند، و آن چنان که شاید، از آن، بهره نمی‌برند!

چه بسا، جویندگان کمال، عمری را در جستجوی راه‌نما و مُرشد و دستور العمل‌های سلوکی، به سر می‌آورند، در حالی که در این کمپای بی‌بدیل خودسازی و سازندگی، غافل‌اند. در صورتی که اگر به آیات روح‌بخش قرآن و سخنان پیامبر ﷺ و اهل بیت  - که سرآمد راه‌نمایان بشرند - مراجعه کنند، به سادگی در می‌یابند که نماز، بهترین و نزدیک‌ترین راه رسیدن به مقصد اعلای انسانیت است.

بادر نظر گرفتن آنچه در تبیین «حکمت نماز» بیان شد، حتی اگر شریعت نیز آن را واجب نمی‌دانست، عقل سلیم، پابندی به آن را ضروری می‌شمرد؛ زیرا هیچ عاقلی خود را از آن همه آثار و برکات این رمز رستگاری و کامیابی محروم نمی‌کند. از این رو، بر پایه حدیث «جنود عقل و جهل»، امام صادق ، نماز را در شمار سپاهیان عقل

۱. زمزم عرفان: ص ۹۰.

۲. زمزم عرفان: ص ۹۰.

و تضييع آن را در زمرة سپاهيان جهل آورده است.^۱

قدردانی و سپاس

کتابی که هم اکنون فراوی شما خوانندگان گرامی قرار دارد، محصول تلاشی جمعی در «پژوهشکده علوم و معارف حدیث» و در واقع، مدخل «الصلوة (نماز)» از دانش‌نامه قرآن و حدیث است که به صورت مستقل، منتشر می‌شود.^۲

متن آیات و احادیث این کتاب، با همکاری فاضل گران‌قدر جناب آقای مرتضی خوش‌نصیب، گردآوری و توسط این جانب تنظیم گردید. از ایشان و دیگر همکارانی که در ساماندهی این اثر سهیم‌اند، بویژه استاد ارجمند جناب آقای عبد‌الهادی مسعودی - که افزون بر همکاری در نگارش شماری از تحلیل‌ها، با ترجمه روان و زیبای خود، فهم آیات و احادیث این مجموعه را برای پارسی‌زبانان میسر ساخت -، صمیمانه سپاس‌گزارم و از خداوند سبحان برای همه آنان، پاداشی فراوان و در خور فضل و کرامتش، مسئلت دارم.

رَبَّنَا! تَقَبَّلْ مِنَّا؛ إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ.

محمد محمدی رشتی

۱۳۹۱/۱/۱۵

دهم جمادی اول ۱۴۳۳

۱. ر.ک: ج ۲/ح ۱۰۰۹.

۲. گفتنی است که مدخل «اذان» نیز پیش از این، هم به صورت مستقل و هم در جلد دوم دانش‌نامه قرآن و حدیث، منتشر شده است.